

L-Arkivju Parrokkjali ta' Haż-Żebbuġ

minn Noel D'Anastas

Dun Salv Caruana jiftah il-bieb tal-arkivju tal-Parroċċa

Madwar tliet snin ilu waqt studju li kont qed nagħmel fuq l-arkivji ekklesjastiċi Maltin bhala parti mill-kors fl-Università dwar l-Arkivji, gieni l-interess li nagħmel analzi tas-sitwazzjoni tal-arkivju parrokkjali ta' Haż-Żebbuġ, rahal bi storja kbira li fih twieldu whud mill-aqwa esponenti li għamlu l-istorja ta' pajjiżna, rahal li ta' hafna lill-identità ekklesjastika Maltija.¹ L-appuntament kien ma' Dun Salv Caruana li dak iż-żmien kien għadu mimli bl-ghomor b'memorja tajba ta' dak li wettaq ghall-preservazzjoni tal-istorja dokumentata tal-knisja.

Għalija u għal hafna studenti u riċerkaturi ohra, Dun Salv kien t'għajnuna kbira.² Lil Dun Salv kont ili nafu għal bosta snin propju meta kont għamilt xi riċerka mill-volumi tal-kontijiet tal-knisja li jitfugħ dawl fuq kif kienet tinżamm l-attività mužikali fil-festi fis-seklu tmintax. Dun Salv ma kien jiddejja qatt jilqa lil dawk interessati ġol-kenn ta' daru u hemm jghaddu l-hin iqellbu xi manuskrift bit-tama li tinstab xi haġa ta' interess.³ Kien jghoxa jitkellem fuq ir-riċerka li hu stess kien għamel matul hajtu fejn tefā dawl kbir fuq il-hajja soċċjali, kulturali u artistika f'Haż-Żebbuġ.

Il-hidma tiegħi tidher analizzata fit-teżi ta' Franco Navarro, *The parish church of Zebbug : an annotated art-historical study based primarily on the writings of Salv Caruana* (2004). Dun Salv Caruana kien halliena fit-28 ta' Ġunju 2008.

L-arkivju tal-parroċċa jinsab f'kamra żgħira fis-sular ta' fuq tal-knisja li titla għaliex mis-sagristi ja magħrufa bhala 'l-antika' li kienet inbniet fis-seklu sbatax. Il-kamra għandha qies ta' madwar żewġ metri u nofs b'hames metri. Għandha tieqa żgħira li tagħti għal-arja tal-palazz li darba kien propjetà tal-familja nobbli Żebbuġja, dik ta' Pullicino, illum residenza ghall-ambaxxata Franciża. Iċ-ċavetta ta' dan l-arkivju tinżamm għand is-sagristan u l-Arċipriet.

Għalkemm il-volumi u l-manuskritti huma merfugha b'xi forma sistematika, dawn ma jinsabux f'kundizzjoni t'ordni perfetta u

Lix-xkaffar mad-dawra tal-kamra żgħira li qed isservi bhala arkivju. Il-volumi jinsabu f'kundizzjoni tajba.

jehtiġilhom żamma ta' klassifikazzjoni b'mod xjentifiku. Jinsabu mpoġġija fuq xkafet tad-'dexxion' li komplew jiżdiedu bl-inizjattiva ta' Raymond Saliba li f'dak iż-żmien kien qed jagħti hidma volontarja biex ikun organizzat l-arkivju. Dan kien inżamm fiż-żmien il-parrukkat tal-Arċipriet preċidenti Dun Charles Attard li kien xtara dan l-ixkafar mingħand il-BIM. Dawn idawru l-kamra li għandha qies f'għoli ta' sebà piedi.⁴

Il-volumi tpoġġew f'ordni skond is-'serje' (eż. skond l-isem tal-fratellanxa; legati, Sodalitā tal-Agonija etc.) mingħajr sistemazzjoni kronologika jew f'ordni ta' 'sub-serje' (eż. minuti, registry tal-imseħbin, jew kontijiet), ghalkemm id-dokumenti kollha fis-'serje' rispettiva jidhru li huma miġbura ma' xulxin.⁵

Jekk wieħed jikkompara dan l-arkivju parrokkjali m'oħrajn simili, żgur li dan jinsab f'kundizzjoni tajba hafna fejn ukoll xi dokumenti sfuži kien sarilhom xi restawr, ghalkemm kien diligentantesk. Ghalkemm kien inbeda' xi xogħol ta' klassifikazzjoni u katalogar, l-arkivju m'għandux l-ghodod meħtieġa għat-tfittxi ja' dokumenti.

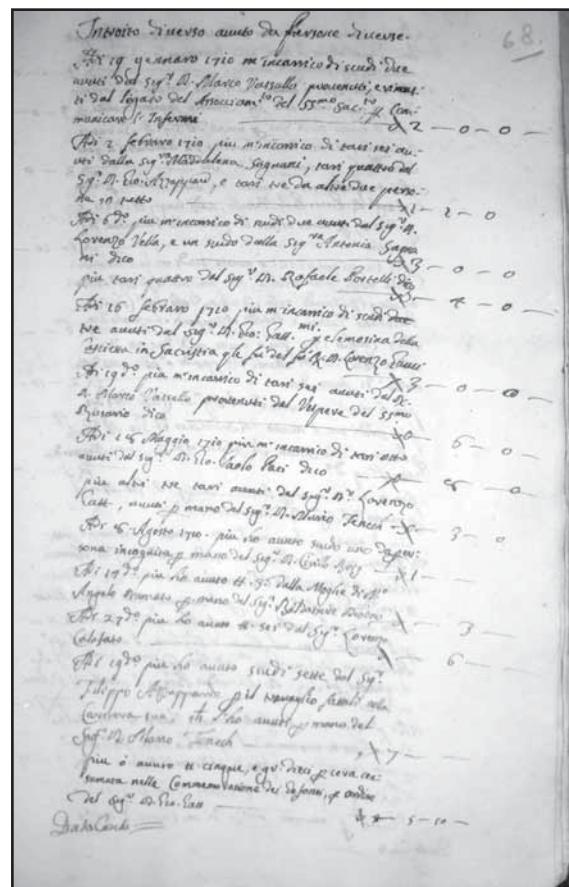
Rekords li hemm fl-arkivju parrokkjali

Veneranda Lampada

Minn mindu bdew jieħdu forma aktar stabbli fis-seklu sittax, il-parrocċċi ma kienux kontrollati minn awtorità finanzjarja wahda, imma minn bosta entitajiet żgħar fejn xi hadd kien jieħu hsieb il-manutenzjoni tal-knisja, hadd iehor il-legati jew obbligi u festi partikolari, u l-fratellanzi jew għaqdiet jieħdu hsieb xi altar, vara jew kwadru – kull wieħed iżomm il-kontijiet separatament.

L-aktar entità importanti kienet dik li tieħu hsieb l-altar maġġur li fost oħrajn kellha l-obbligu li żżomm il-lampier dejjem mixghul, għalhekk kienet tisnejja il-Veneranda Lampada. Maż-żmien, din bdiet tieħu hsieb bżonnijiet oħra nkluż il-festi, manutenzjoni tal-knisja, priedki u oħrajn. Baqgħu biss separati l-fratellanzi u għaqdiet oħra fosthom is-Sodalitā tal-Qassisin, u dik tal-Agonizanti.⁶

Id-dokumenti tal-Veneranda Lampada f'Haż-Żebbuġ imorru lura għal-bidu tat-twaqqif tal-knisja fis-seklu sbatax. Jidher li dawn id-dokumenti huma kompluti ghalkemm id-dokumentazzjoni aktar riċenti ma tantx baqgħet tkun daqshekk komprensiva daqs dak ikkompilat fis-sekli sbatax, tmintax u dsatax fejn kien jitnizzel

Veneranda Lampada – 'Introito' għas-sena 1710

kollox b'ċerta reqqa u dettal u xi kultant anke jkunu annessi l-irċevuti ta' dak li thallas.

Jidher li meta l-kontijiet kienu jaqgħu f'idējn l-amministrazzjoni tal-Arcipriet, ir-registrazzjoni tal-'Introiti' u l-'Esiti' kienet tkun minima – "kienet jkunu xotti hafna u ġieli thalliet barra dokumentazzjoni importanti," kien ikkumenta mieghi Dun Salv Caruana. Kien qed jirreferi l-aktar għar-rekords aktar riċenti, l-aktar dawk tas-seklu l-iehor, fiż-żmien il-prokuratur Dun Filippu Xerri li kien attiv fis-sittinijiet.

L-ewwel volum f'din is-serje ma tantx jista jkun konsultabbi peress li l-inika acciduża għamlet hafna hsara lill-karta. Huma miktuba bit-Taljan u llegati fuq forma ta' faxxikli. Bosta minnhom huma wkoll enumerati.

Il-kotba tal-Fratellanzi

Matul is-snин, f'Haż-Żebbuġ twaqqfu sitt frattellanzi – tas-SSmu. Sagrament, Rużarju, Karită, Ċintura, San Ġużepp u Duluri. Fl-1575 kienet twaqqfet il-fratellanza tas-Santissimu Sagrament, filwaqt li tar-Rużarju twaqqfet fl-1588. Dik tal-Isem Imqaddes ta' Marija twaqqfet fl-1680 u l-fratellanza tal-Karită twaqqfet fl-1696. Insibu wkoll il-fratellanza taċ-Ċintura mwaqqfa u msieħba ma' l-Arċikonfraternità ta' San Ġakbu ta' Bologna fl-1721. Il-fratellanza ta' San Ġużepp twaqqfet fl-1740, filwaqt li dik tad-Duluri – l-ahħar fratellanza mwaqqfa f'Haż-Żebbuġ seħħet madwar is-sena fl-1813 (fl-1686 twaqqfet kanonikament bhala Kongregazzjoni). Is-Sodalità tal-Agonija twaqqfet fl-1658.⁷

Il-prokuraturi rispettivi tagħhom li kienu jinbidlu skond l-istatut, kienu jżommu bil-miktub l-amministrazzjoni fil-kotba msejjha *Libri Conti* – id-dħul u l-ispejjeż biex tinżamm il-festa tal-qaddis/a, iżda wkoll spejjes ohra ghall-manutenzjoni tal-ortal, il-kwadru, kif ukoll ġojjelli artistici ohra fi ħdan il-fratellanza. Il-ġbir kien isir fil-knisja waqt il-funzjoni tal-festa, għotjet ta' prodotti tar-raba' jew flus, u l-menswalit u legati. Dawk il-persuni li kienet jerfghu xi standard jew lanterni kien joffru xi flus. Introjtu iehor kien billi membri tal-fratellanza jakkumpanjaw waqt funerali.

Is-segretarji rispettivi tal-fratellanzi kienu jżommu l-minuti tal-laqgħat. Fihom johorġu certi deċiżjonijiet li nżammu waqt il-konsulti, nkluż mandat ghax-xiri ta' dekorazzjonijiet artistici u manutenzjoni.

Reġistri tal-Fratellanzi

Fil-*Conti*, bhar-reġistri tal-Veneranda Lampada hemm ukoll tagħrif dwar kif kienet tinżamm il-festa ta' ġewwa u ta' barra – kemm intefqu flus ghall-porvli, maskli u minn sparhom. In-nefqa fil-festa ta' ġewwa kienet l-aktar dovuta ghall-ispejjeż tal-mužika li f'Haż-Żebbuġ kienet issir b'ċerta pompa u dinjità bis-sehem tal-aqwa *Maestri di Cappella*. Dwar dan qamet il-kwistjoni tal-partiti bejn id-dinastija Buġeja u Nani fejn fil-fatt, ghall-festa ta' San Filep kien jingħieb Buġeja, filwaqt li l-Fratellanza ta' San Ġużepp kienet iġġib lil Nani (ghalkemm kien hemm żmien fejn Dr. Paolo Nani mexxa l-mužika fil-festa titulari). Barra hlas lill-*Maestro di Cappella* f'isem il-mužiċisti u l-kantanti; kien isir hlas lill-organista; lil dak li jieħu hsieb il-minfah tal-orgni; il-predikatur u qassisin ohra; sagristan u servjenti ohra, il-mixghela (luminarja) tal-knisja; damask u tiżżeen iehor.

Hlas iehor kien għad-daqqaqa tat-tamburo e bifara. Dokumenti tas-seklu dsatax johrog tagħrif dwar it-twaqqif tal-banet fir-rahal.

Jidher li d-dokumenti amministrattivi tal-Fratellanza tas-SSmu. Sagament huma miżmura tajjeb. L-istess jingħad ghall-fratellanzi l-ohra nkluż dik tal-Karită u ta' San Ĝużepp. Il-Libri *Conti* tal-fratellanza ta' San Ĝużepp huma kompluti għalkemm lejn l-ahhar - l-aktar matul is-seklu l-iehor – certa dokumentazzjoni hija ristretta hafna. Mill-arkivju rnexxieli niddetinfika ftit dokumenti ta' din il-fratellanza - *Introito ed Esito, Zebbug San Giuseppe għas-snin 1739-57; 1758-59; 1764-1855*.

Dokumenti ohra huma marbuta mal-menswalità tal-fratelli - *Libro nel quale si scrivono I fratelli e sorelle della Veneranda Confraternità del G.P. San Giuseppe della Citta Rohan*. Dawn huma ta' certa importanza għal dawk li jintereshom il-ġeonologija, demografija u laqmijiet. Generalment, hdejn l-isem tal-fratell kien jitniżżeł il-laqam u ġieli anke s-sengħa jew professjoni (ġeneralment mastrudaxxi). Dokumenti ohra importanti huma dawk tal-istatuti mehud mir-Registru tas-Supplika li jinsabu fl-arkivju tal-Kurja tal-Arcisqof - *Estratto dagli statuti della Ven. Confraternità del Patriarca San Giuseppe. Vol delle Suppliche 1714-1741*.

Legati

Rekords interessanti ohra huma dawk li jiġbru fihom listi ta' benefatturi li halleyw donazzjonijiet biex intgħamlu u thallsu il-bini ta' xi kappelli, statwi, pitturi jew skulturi li hemm fil-knisja parrokkjali. Fil-Legati jidher fihom iż-żamma tal-quddies għar-ruh il-benefatturi.

Dokumenti ohra

Dokumenti ohra fl-arkivju huma dawk li huma tas-Sodalità tal-Qassassin li jmorru lura għas-snin sebghin tas-seklu tmintax; u s-Sodalità tal-Agonija li wkoll hija antika hafna. F'dawn id-dokumenti jkun hemm tagħrif dwar il-kontribuzzjoni tal-membri kif ukoll listi shah ta' dawk li jkunu membri fis-Sodalità. Din kienet speċi ta' ‘union’ li kienet tiġbor flus mill-qassassin stess li kien jassiguralhom sussidju f’każ ta’ mard. Huma kien jingħatalhom 18 irbiegħi. Dawk li jinkitbu fis-Sodalità tal-Agonija kienu jħallsu kontribuzzjoni żgħira. Dawk miktuba, barra mill-ġid spiritwali u talb waqt tliet sīġħat tal-agunija, u tal-funeral, il-quddies fl-anniversarji ġeneralji, igawdu l-frott tal-quddies kantat kull nhar ta’ Gimħa.⁸

Insibu wkoll il-Libro Cassa tal-Kuncizzjoni li fih ikun hemm imniżżeł id-dħul li jkun sar fil-kaxxa tal-arta tal-Kuncizzjoni.

Hemm ukoll diversi manuskritti tal-i>Status Animarum li wħud minnhom bilkemm tinqara s-sena tagħhom. Dawn x’aktarx li huma xi kopji

Dokumenti antiki.

ta' dokumenti ohra li jinsabu arkivjati fl-Arkivju tal-Kurja fil-Furjana jew fl-Arkivju tal-Katidral fl-Imdina. Interessanti ukoll li fl-arkivju hemm numru ta' kotba żgħar (pitazzi) li dawn kienu jservu bhala steżura għar-registrazzjoni tal-magħmudijiet, żwigijiet u mwiet.

Rekords mohbija

Għalkemm il-preservazzjoni tagħhom hija f'kundizzjoni tajba, xi dokumenti 'vitali' ghall-identità storika u amministrattiva tal-knisja parrokkjali huma merfugha jew mohbija f'diversi lokazzjonijiet, inkluż f'xi kaxxarizzi fis-sagristija l-ġdid. Nittama li llum dawn ingabru u qed jinżammu f'lokazzjoni centrali. Jekk le, huwa żmien li tinżamm responsabbiltà li dawn jingabru flimkien qabel ma jkun tard wisq! Fost dokumentazzjoni ta' certa mportanza kien hemm xi faxxikli tal-Veneranda Lampada, u l-inventarju ta' madwar sitt volumi li kien ikkompli b'mod komprensiv Dun Edgar Vella – bhala parti minn progett ambizzjuż għall-parroċċi kollha li kien inbeda fitit tas-snин ilu.⁹

L-inventarju jiġib deskrizzjoni dettaljata tar-rikezzi fil-knisja kif ukoll ritratti u indiċi tal-istess inventarju. L-indiċi huwa kkompilat f'sitt taqsimiet – pittura, metal, statwi, paramenti sagri, mixxelanja, u għamara. Hasra li ma nghatax attenzjoni wkoll il-wirt dokumentat. Fl-antik, waqt il-Vista Pastorali, l-Isqfijiet kienu jagħtu attenzjoni xierqa lill-patrimonju artistiku ekklesjastiku f'inventarji li kienu jinżammu apposta, inkluż listi ta' volumi li kienu jkunu fl-użu tal-kappillan, fosthom ir-registri tal-magħmudijiet, żwigijiet, imwiet, u legati. Nittama li fil-Vista Pastorali li qed tinżamm bhalissa mill-Isqof Pawl Cremona, tingħata wkoll l-attenzjoni meħtieġa lil dawk ir-rekords – wara nuqqas ta' snin twal!

Incidentalment kienet drawwa (u xi kultant għadha) li xi dokumenti ekklesjastiċi kienu jinżammu fir-residenza ta' xi prokuratur, segretarju jew l-arkivista tal-fratellanza rispettiva, jew għand xi qasiss anzjan li ġhal bosta snin ikollu nteress fl-istorja tal-knisja u tar-rahal. Jidher li l-passjoni u l-interess kien jagħmel tieghu u maż-żmien kienet tiġieħ kuxjenza li jidhol fl-isfond tal-istorja tal-fratellanza li magħha jkun assoċjat. Minn haġa ġġib lil ohra u l-interess ikompli jikber! Dan huwa xi haġa pozittiva ghax bis-sahha ta' dawn in-nies, forsi wkoll b'laqta diligentescal, jagħtu u jwasslu kontribut ta' dak li kien jinżamm fl-amministrazzjoni. Din in-namra kienet twassal biex dawn id-dokumenti u volumi manuskritti jkunu mharrsa b'għaqal u forsi wkoll b'ċerta 'osservazzjoni passjonali' li jkunu l-għejjun għar-riċerka tagħhom għal tul ta' snin, forsi wkoll xi kultant imwarrba mill-attenzjoni ta' xi riċerkaturi ohra fl-istess qasam. Hija hasra li wara mewthom, dawn ir-rekords jispiċċaw mitlufa, sparparjati għand l-eredi jew ukoll jinquerdu ghax jarawhom bla valur. Xi kultant ukoll issibhom għall-bejgħ fuq il-monti! L-istorja turina li digħi ntilfu bosta dokumenti interessanti u hemm oħrajn li jinsabu għand il-privat, anke barra minn Malta. Huwa fid-dmir tal-amministratur ekklesjastiku li jara li d-dokumenti li jorbtu l-istorja tal-knisja jkunu miġbura f'post wieħed, taht sigurtà u aċċessibli għall-istudju.

Minn naħa l-ohra, mnalla li dawn il-manuskritti jkunu jinsabu fil-pussess ta' individwi partikolari fi ħdan l-istituzzjoni ghax kieku tkun missjoni mpossible li wieħed jikkonsulta dawn il-manuskritti. Ĝeneralment, dawn l-individwi jkunu sors ta' gwida unika ta' dak li jkun ihaddan l-arkivju filwaqt li jkunu huma li fil-hin liberu tagħhom, mingħajr hlas u

b' imħabba lejn l-istorja, isibu l-hin biex l-arkivju jinfetah, anke jekk mhux b'mod regolari f'hinijiet fissi.

L-Arkivju Mužikali – ġabra ta' 247 kompożizzjoni

L-arkivju mužikali jiġbor fih mužika sagra u liturġika miktuba minn bosta kompožituri Maltin li whud minnhom huma magħrufa fil-knejjes tagħna. Dan jiġbor fih 247 kompożizzjoni miktubin minn 29 kompožituri lokali u 8 ohra barranin. Hemm ukoll inkluż 50 kompożizzjoni li l-kompožituri tagħhom baqa mhux magħruf. Il-kollezzjoni tidher li kienet fil-pussess ta' Pietru Felici li kien organista f'Haż-Żebbuġ u li miet fis-snin hamsin. Dan l-arkivju mužikali kien ġie mnaddaf, miġbur f'ordni u katalogat mill-awtur fil-bidu tas-snин disghin.¹⁰ Fiż-żjara tiegħi fl-arkivju tal-parroċċa ma rnexxiliex niskopri fejn dan l-arkivju mužikali jinsab miżum. Dun Salv kien qalli li għadu miġbur fil-kaxex kif kont halleytu jien!

L-arkivju – tama li jkun preservat, katalogat u ddiggitizzat

Madwar ghaxar snin ilu fi żmien l-Arcipriet Dun Charles Attard kien tqajjem l-interess biex l-arkivju ta' din il-parroċċa jkun imnaddaf u kkatalogat kif jixraq minhabba wkoll il-bżonn tad-domanda frekwenti minn studenti u riċerkaturi.

Dan sar fuq inizjattiva personali ta' Raymond Saliba li miegħu kien hemm jgħinu għal ftit żmien Tony Camenzuli. Kien sar pjan ta' azzjoni.¹¹ Ftit wara kien issieħeb magħħom Toni Cortis, isem magħruf sew fir-rahal kif ukoll fil-kontribuzzjoni ta' ko-ordinazzjoni ta' bosta kotba storiċi fuq l-identità Maltija. Izda minhabba mpenji ohra l-hidma tiegħu ma haditx hafna żmien.

Wara li l-manuskritti ġew iffumugati fuq il-post kompla jsir il-process tat-tindif tad-dokumenti. Dan il-process kien dam diversi xhur. Wara kien inbeda t-tqassim tal-volumi skond is-serje. Dwar dan il-proġett kont tkellim ma' Tony Camenzuli. Qalli li kienu nxraw l-ghodda meħtieġa nkluż timbru apposta bil-kliem ‘Archivium Parrochialis Zebbug’. Flus għal xiri ta' sistema kompjuterizzata ma kienx hemm allokat u għalhekk il-katalogar sar fuq sistema ta' ‘catalogue cards’.

Inżamm reġistru li fih tniżżeż numru għal kull volum li ġie kkatalogat.¹² Kull manuskritt ġie ttimbratt u klassifikat skond l-ordni tas-serje. Fil-fatt, in-numru mogħti lil kull volum/ manuskritt inkiteb taht l-imsemmi timbru. Ghall-klassifikazzjoni, kienet intużat sistema ‘in-house’ li kienet tikkonsisti fl-abbrevjazzjoni standardizat ta’ ‘Archivium Parrochialis Zebbug’ – APZ; taħtha l-abbrevjazzjoni tas-serje (eż. *Veneranda Lampada* jitniżżeż bhala VL); u taħta jitniżżeż is-sena jew snin li jkoppri d-dokument (eż. 1789-1792). Bhala regoli tal-katalogar intuża l-‘Anglo-American Cataloguing Rules’ – it-tieni edizzjoni (AACR2).

Camenzuli stqarr li fix-xahrejn li dam hemm ha hsieb ukoll li jintroduċi ‘Subject Cards’. Jikkumenta hekk: “fuq wara ta’ kull ‘master card’ niżzilt suġġett abbinat mal-manuskritt jew dokument li kont qed nikataloga. Imbagħad kont nerġa noħloq ‘card’ ġidha bl-istess informazzjoni bid-differenza li s-suġġett ikun miktub b’ittri kapitali fuq quddiem.” Dawn is-‘subject cards’ kienu jinżammu wara xulxin b’sistema alfabetika bil-hsieb li riċerkaturi bla esperjenza jkollhom l-opportunità li jfittu u jaraw eż-żi x’kien hemm fl-arkivju.

Dan il-proġett kien inżamm madwar disa’ snin ilu. Ix-xogħol kien tkompli

volontarjament għal bosta ġimħat wara minn Raymond Saliba li baqa jagħti l-kontribut fil-preservazzjoni tal-arkivju għal madwar erba' snin sat-tmiem il-parrokat ta' Attard.

Meta riċentament tkellimt ma' Raymond Saliba, ex-kollega mieghi fil-Mużew tal-Katidral, kien qalli li hu kelle viżjoni aktar wiesa' minn 'arkivju', ghaliex dan ma xtaqx li jiġbor biss dokumenti miktuba, iżda kull haġa li setgħat titfa dawl fuq l-istorja ekklesjastika ta' Haż-Żebbuġ. Fil-fatt, kien beda jħuff fl-irkejjen tas-sagristi tal-knisja parrokkjali u f'xi knejjes filjali biex minnhom jiġbor ogħetti ta' valur storiku jew artistiku li setgħu jintilfu, dejjem bil-permess u sapport tal-Arcipriet Attard. Saliba kien beda wkoll jiġbor materjal stampat bħal programmi tal-festi marbuta mar-rahal u poġġihom fuq xkaffi li sab bla užu fid-dar t'ommu!

Kummissjoni Arkivju

Wara l-ħatra tieghu bhala Arciprietary fi Frar 2004, Dun Daniel Cordina kien għamel appell biex titwettaq hidma volontarja ghall-konservazzjoni u l-preservazzjoni tal-patrimonju parrokkjali. Kienu twaqqfu erba' kummissjonijiet, wahda minnhom 'Kummissjoni Arkivji' bil-ghan ta' preservazzjoni urgħenti tad-dokumenti u li jkunu miġbura f'post addattat. L-ewwel laqgħa nżammet fit-23 ta' Settembru 2004 f'"Villa San Filep".¹³ Jidher li minn dak iż-żmien 'il quddiem ftit li xejn sar progress minn din il-kummissjoni.

Kont tkellimt ukoll mat-tabib Žebbuġi Philip Sciortino li huwa attiv fi ħdan il-parroċċa li qal li qed jittama li l-arkivju jkun katalogat b'sistema elettronika u digitizzat. Issuġerixxa l-hsieb li studenti universitarji fil-kors ta' studju arkivistiku jagħmlu xi xogħol fl-arkivju bhala parti mill-'practicum' tagħhom. Iżda wieħed irid jifhem li biex jinżamm dan il-progett jeħtieg riżorsi finanzjarji u umani li nċidentalment l-istituzzjonijiet ekklesjastiċi (bħal istituzzjonijiet oħra, inklu dawk governattivi) mhumiex daqshekk konxji tas-sitwazzjoni, għalkemm f'dawn l-ahħar snin sar progress kbir fis-settur.

Fiż-żjara tiegħi fl-arkivju parrokkjali ta' Haż-Żebbuġ rajt li l-dan m'għandux il-htieġa xierqa f'każ ta' xi diżastru ta' hruq, il-mijiet jew li jikkawżaw xi forma ta' xi dannu ta' serq ghall-istess materjal. Nċidentalment, il-post li jinsab f'kamra żgħira magħluqa qed twassal għal nuqqas ta' cirkulazzjoni ta' arja. Il-post m'għandu l-ebda fire-extinguisher, smoke jew fire detectors u lanqas alarms.

X'riċerka saret minn dan l-arkivju

Bla dubju, wieħed minn tal-ewwel li għamel užu minn dan l-arkivju b'mod partikolari access għar-rekords tal-Veneranda Lampada kien Dun Salv Ciappara biex kiteb l-istorja ta' dan ir-rahal u l-knisja tiegħu, ippubblikat fl-1882. L-istess sors primarju ġie utilizziat minn Luret Vella fil-ktieb tiegħi Storja ta' Haż-Żebbuġ li kien baqa manuskritt, u wara ġie ppublikat fl-1986 minn Mons. Lawrenz Cachia.

Riċerkaturi oħra riċenti kienu Dr. Mario Buhagiar u Dr. Keith Sciberras li kkonsultaw b'mod regolari d-dokumenti fil-pussess ta' Dun Salv. Fil-fatt, Keith Sciberras għamel užu mill-Libri Veneranda Lampada fejn jissemma l-artisti Lazzru Pisani u Gian Nikol Buhagiar għat-teżżejjiet akkademici tiegħu.¹⁴ Keith Sciberras jirringrazza wkoll lil Dun Salv. tal-kollaborazzjoni fis-sejba tad-dokument li fiha jissemma l-organaro Gaetano Turiglio fl-1692. Hawn jagħmel riferenza għar-registru ddatat 1687-1693.¹⁵

It-tabib Godfrey Farrugia uža din id-dokumentazzjoni flimkien m'oħrajn dokumentati

fil-*Libri Conti* inkluż dawk tal-Fratellanza tal-Karità biex jistabilixxi l-ġraja tat-twaqqif tal-ewwel banda Żebbuġija, dokument li oriġinarjament kien ippubblikat l-ewwel darba minn Joseph Borg fl-1961.¹⁶ Din hija kwistjoni tahraq u qajmet interess lill-bosta dilettanti dwar liema kienet l-ewwel banda fir-rahal. L-interpretazzjoni jehti għilha aktar attenzjoni! Dwar dan il-kontenut inkitbu bosta artikli fil-programmi tal-festi ppubblikati miż-żeww każini l-qodma.

Anke l-istess Dun Salv Caruana għamel użu minnhom biex kiteb bosta artikli fosthom dwar is-salib tal-kleru, l-istatwa titulari, ir-relikwa, il-kor artistiku u l-kaxxarizzi flimkien ma' artikli ohra ta' storja. Teżiġiet u pubblikazzjonijiet ohra b'riċerka meħuda mid-dokumenti tal-*Veneranda Lampada* u oħrajn huma ta' Mary Attard (1985), Mariella Attard (1985), u Odette Cortis (2000).¹⁷

Fi żmien li dam jiehu īsieb l-arkivju parrokkjali, Raymond Saliba kiteb artikli interessanti fejn ikkwota bosta sorsi primarji mir-rekords tal-Fratellanza ta' San Ĝużepp u anke dawk dokumentati fl-amministrazzjoni tal-knisja.¹⁸ L-istess għamel Joe Flask li kkonsulta l-kotba tal-Amministrazzjoni tal-Fratellanza ta' San Ĝużepp.¹⁹ Jien ikkonsultajt il-*Veneranda Lampade* tas-seklu tmintax b'riferenza ghall-attivitā mužikali.²⁰

Bla dubju l-aktar sorsi primarji kkonsultati huma regiести tal-magħmudijiet, żwiġijiet, u mwiet li jinsabu fl-uffiċċju tal-Arċipriet – b'riferenza b'mod partikulari ghall-magħmudija ta' persunaġġi magħrufa, fosthom Patri Pelaġju Mifsud, Dun Mikiel Xerri, l-Isqof Francesco Saverio Caruana, Mikiel Anton Vassalli, Gian Nikol Buhagiar, Lazzru Pisani, Antonio Sciortino u Dun Karm Psaila fost esponenti ohra li għamlu dan ir-rahal bhala kolonna fil-hajja soċċiali rurali, kulturali u reliġiūza.²¹

Noti u Riferenzi

¹ Dan l-artiklu huwa sintesi ta' studju li kien prezentat mill-awtur fil-kors tal-Baċċelerat fl-istudju dwar Libreriji, Arkivji u Informazzjoni (BLAIS), fl-Università ta' Malta (2007).

² Ara l-intervista li l-awtur għamel lil Dun Salv Caruana, ippubblikata fil-programm tal-festa mahruġ mill-Banda 12th May, Haż-Żebbuġ, Festa 2008.

³ M. Buhagiar, ‘Appreciation, Fr Salv Caruana’, f’*The Sunday Times of Malta*, 6-vii-2008.

⁴ R.S. [Raymond Saliba] ‘Xogħol ta’ restawr u opri godda’ fil-Programm tal-festa San Filep t’Agira mahruġ mill-Knisja (2000), p.34.

⁵ Il-volumi kienu tqoġġew f’din l-ordni minn Raymond Saliba u Tony Camenžuli fiż-żmien li kienu qed jagħtu servizz volontarju lill-arkivju tal-parroċċa.

⁶ G. Lanfranco, ‘Il-Veneranda Lampada f’Haż-Żebbuġ’ fil-Programm tal-Festa ta’ San Ĝużepp, Haż-Żebbuġ (2000), pp.199-205.

⁷ S.S.C.D.Z. [Dun Salv Ciappara] *Storia del Zebbug e sua Parrocchia* (Malta, 1882), pp.46-47.

⁸ Ciappara, p.100. L-Isqof De Bussan jagħmel rimarka wkoll dwar din is-Sodalitā.

⁹ Dun Edgar Vella ikkompila dan l-inventarju bl-ghajnejna wkoll ta’ Dun Salv Caruana fl-2004.

¹⁰ N. D’Anastas, ‘L-Arkivju Mužikali tal-Knisja Parrokkjali ta’ Haż-Żebbuġ, fil-Programm tal-Festa mahruġ mill-Każin Banda San Filep, Haż-Żebbuġ, 2004, pp.105-113.

¹¹ Il-pjan ta’ azzjoni kien: a) L-iffumugar tal-kamra u l-kotba kollha; b) tħarfir ta’ kull dokument u manuskritt, u l-ixkaffar; c) indiċi u klassifikazzjoni b'mod professjonal. Cfr. San Filep ta’ Agira, Programm tal-Festa, Ġunju 1999, pp.14-15.

¹² “Kont żammejt regiistro li fih kont nagħti numru lil kull dokument li nikkataloga bil-hsieb biex meta nasal fl-ahhar inkunu nafu kemm kellna dokumenti fl-arkivju u anke biex f’każ ta’ serq ikollna ‘a double measure’ li jindikilna x’ikun nieqes” – korrispondenza elettronika ma’ Tony Camenzuli fit-13 ta’ Novembru, 2006.

¹³ M. Bonnici, ‘Kummissjoni Wirt Patrimonju Parrokkjali Haż-Żebbuġ’ fi Is-Sliem Hargħa Specjal tal-Festa, Ġunju 2005, pp.8-9.

¹⁴ K. Sciberras, *Lazzaro Pisani as an ecclesiastical artist* (Università ta’ Malta, Teżi BA għall-Fakultà tal-

Istorja tal-Arti, 1992) u *Rocco Buhagiar and late eighteenth century painting in Malta* (MA Teżi 1995).

¹⁵ K. Sciberras, ‘The Conti Manuscript Volumes: An important source for documentary evidence on church pipe organs’, *Old Organs in Malta and Gozo: A Collection of studies*. (Ed. Hugo Agius Muscat u Luciano Buono), (Malta, 1998), pp.173-178.

¹⁶ Dokument importanti huwa *Libro Festivita Introito ed Esito Carita 1851* fejn hemm riferenza għal ‘Banda del Zebbug’. Cfr. G. Farrugia, P. Balzan, P. Agius, *Il-ġrajja tal-Każin Banda San Filep : f'għeluq il-mija u ħamsin sena mit-twaqqif tal-Għaqda Mużikali Każin Banda San Filep, A.D. 1851 – 2001*. (Malta, 2001).

¹⁷ M. Attard, *Festa : aspetti storici w-folkloristiċi tal-festa ta’ San Filep f’Haż-Żebbuġ* (Teżi, 1985); M. Attard, *Haż-Żebbuġ u l-festa ta’ San Filep: studju storiku w-folkloristiku* (Malta, 1985); u O. Cortis, *Town development and social life in Haż-Żebbuġ during the 19th century* (Teżi, 2000).

¹⁸ R. Saliba, ‘Il-festa ta’ San Ĝużepp bejn l-1740 u l-1759’, fil-Programm tal-festa ta’ San Ĝużepp, Haż-Żebbuġ 2002, pp.249-253; ‘Il-Fratellanza ta’ San Ĝużepp: Tagħrif mill-Arkivju Parrokkjali ta’ Haż-Żebbuġ’, fil-Programm tal-Festa ta’ San Ĝużepp, Haż-Żebbuġ, 2000, pp.175-181; ‘Il-Festa ta’ San Filep f’Haż-Żebbuġ bejn l-1814 u l-1841’, fil-Programm tal-Festa mahruġ mill-Każin Banda San Filep, 2006, pp.153-157; ‘100 sena ilu ġiet iddekorata l-koppla’, fil-Programm tal-festa S. Filep, 2000, pp.25-30.

¹⁹ J. Flask, ‘Tagħrif mill-Kotba tal-Amministrazzjoni: Il-Fratellanza ta’ San Ĝużepp f’Haż-Żebbuġ’, fil-programm tal-Festa San Ĝużepp, Haż-Żebbuġ 2007, pp.113-139.

²⁰ N. D’Anastas, ‘Il-festa titulari ta’ San Filep ta’ Aġira bejn l-1720 u l-1727. Harsa lejn l-attività mužikali u spejjeż ohra’, fil-Programm tal-Festa mahruġ mill-Każin Banda San Filep, 2006, pp.143-151.

²¹ Dawn kienu gew illegati mill-ġdid fi żmien il-parrokkat tal-Arċipriet Dun Lawrence Cachia. Ara wkoll: N.D’Anastas, ‘Registri Parrokkjali f’Haż-Żebbuġ’, fil-Programm tal-Festa mahruġ mill-Każin Banda San Filep, 2008, pp. 135-147.

Hajr: L-Arċipriet Dun Daniel Cordina, Tony Camenzuli, Dun Salv Caruana, Toni Cortis, Raymond Saliba, Dr. Philip Sciortino, u Dr. William Zammit.

©Noel D’Anastas, 2009.

JV
INSTALLATIONS

for electrical, plumbing and
maintenance works

Phone Jesmond Vella
9989 4902

Reasonable Prices

